

Приказ књиге Бруна Латура „Никада нисмо били модерни — есеј из симетричне антропологије“

(Mediterran publishing, Novi Sad, 2010. 175 str.)

Никола Богићевић

Иако је протекло осам година од издања ове књиге на српском језику у преводу Оље Петронић, важно је, због актуелности аутора која је великих размјера, представити ову студију студентској и млађој популацији истраживача. И поред тога што у свијету има јако много расправа о Латуровој теорији уопште, код нас се јако мало, ако и уопште, о томе пише.

Студија прати феномен модерности у филозофији, представљен као специфичан наратив који одређује посебност филозофског, у односу на друге научне дисциплинарне дискурсе. Модерност није схваћена као некакав кровни феномен Запада, већ као одређен скуп пракси које тек накнадно омогућавају њену појмовну експликацију. Хипотеза његове студије је та да ријеч „модерно“ означава двије различите праксе које морају остати раздвојене ако хоће да буду ефективне, и да је криза „модерног“ узрокована немогућности пракси да испрате једна другу. Прва група пракси зове се

медијација-посредовање, која сама од себе спонтано производи нове објекте, константно повезујући ентитете из свих региона бића. Друга, названа *пурификацијом-пречишћавањем*, ствара двије радикално различите онтолошке групе: људску са једне и нељудску са друге. Без прве групе пракси, пурификација би била бескорисна, без ове друге, рад медијације био би успорен, ограничен, или чак искључен. Прва група пракси представља *мреже ентитета*, друга привидне модерне субјекте и објекте. Ове групе чине механизам модерне, а он функционише на следећи начин: *држање тих група одвојеним, иако се у позадини одвија умножавање ентитета, никад не обраћајући пажњу на њих приликом извођења мислећих подухвата*. То необраћање пажње, у већини случајева можемо звати свјесним редукционизмом тројакe природе. Тројакe, јер су у питању три суштинска ентитета на која се своди знање: природа, друштво и дискурс, или еквивалентно њима субјект, објект и језик као медијатор. Ово су уједно и најрадикалнији принципи на којима се било каква хуманистичка аргументација развија у савременом свијету, ако притом жели да буде препозната и призната. Тако имамо: **1) натуралистички објективизам**, вјеру у савршене чињенице на које друштво не утиче, **2) социјални конструктивизам**, који тврди да ван политике, друштва и идеологије не постоји никакво извјесно знање и **3) постмодернистички вид деконструкције**, који све своди на игре језика и моћи, означитеља и означеног. Тако је могуће давати предност једном елементу на основу друга два: релативизацијом друштва на основу трансценденталних закона које откривамо у природи, или рецимо, социологизацијом научног сазнања до мјере апсурда, па све до тврдње да нема ни субјеката ни објеката, већ да сазнањем влада детерминизам језичких форми, односно дискурс. Својим прећутним нагомилавањем хибрида, модерни су учинили да свака критика која почива на идентичним дуалним праксама пурификације и транслације, односно медијације ентитета, завршава у немогућности изласка из саме модерне. Модернизам тако

није дискурс епохе, или нека веза човјека, свијета и Бога, већ само једна цивилизацијско-културна пракса која почива на оваквој свејесно или несвјесно изграђеној схеми, која се историјски раширила на друга географско-културна подручја и њихове ентитете знања и схватања човјека, природе и религије. Да би ствар била радикалнија, Латур тврди да су антимодернизам и постмодернизам само дијелови једне те исте праксе, јер почивају на несвјесном прихваћању пролиферације не уважавајући је, а све приликом критике модернизма. Да би се у исто вријеме дистанцирало од модернизма, антимодернизма и постмодернизма, потребно је видјети шта гарантује специфичну везу између пурификације и транслације, односно медијације. Потребно је реконструисати двоструки раскол да би се природа модерне боље схватила: *одвајање људског од нељудског* и оног што се дешава на површини од онога што стоји у суштини. У основи такве асиметрије стоји *Уговор*, једна претпоставка на којој човјек гради односе према природи, друштву и Богу. Гдје је извориште такве претпоставке? Латур га види у стварању модерних субјеката друштвене заједнице, објеката научног сазнања, и увида у природу ствари. Модерни критеријум истине и стања ствари видљив је у поставци према којој постоје аподиктична сазнања и ствари које су потом накнадно подложне дијалектичком просуђивању. То је мјесто настанка пурификације, гдје се морало мислити да су природа и друштво као концепти радикално одвојени, односно да су истине друштва усљед друштвеног уговора аподиктичне и да је дистрибутер апсолутних политичких истина суверен, као носилац истине и правде. Али, поред тога постоји и научна истина. Који је критеријум научне истине и може ли бити аподиктичан? Испоставило се да је једино мјерило научне истине верификација знања, односно експеримент. Пошто заједница не може у тоталитету да врши научне експерименте, као што може да преноси моћ на суверена, они су резервисани за мали број појединаца, научну групу, која има приступ лабораторију и одређено научно образовање. Како

помирити истину заједнице, која мора бити геометријски аподиктична, уколико се не жели анархија, и истину науке, која је верификабилна и уједно доступна малом броју људи. Човјек који се назвао модерним брзо је закључио да мора да узме у обзир истине произведене у лабораторији и да законе друштва на неки начин управља према предоченој истини која је искуствена, никако аподиктична. Међутим, како су се ствари интерпретирале у теорији? Да ли је било могуће мирно помирење двају начела? Не. Створен је модерни Уговор, према коме су се људске ствари могле легитимизовати људским, што се тиче политичког одлучивања, а ствари природе и научног сазнања, иако прећутно одржавају уговор, и спајају се са људским аферама дефинишући смјер већине друштвених процеса, морале су бити помјерене у посебно подручје, између природе и друштва, утичући радикално на оба ентитета, а ипак не додирујући их. Такву ситуацију Латур зове *модерним уговорним парадоксом*. Такав уговор до данас дефинише оквир унутар кога се води већина научних и филозофских расправа.

Модерни уговор производи парадоксне моделе према којима се управља мишљење. Могући су следећи:

1. Природа није наша конструкција, трансцендентна је и превазилази нас; Друштво је наша конструкција, и иманентно је нашем дјеловању;
2. Природа је вјештачка конструкција у лабораторију, иманентна је; Друштво није наша конструкција, трансцендентно је и превазилази нас;

Али, у основи ових парадокса стоје три уговорне гаранције како би пролиферација хибрида била могућа:

1. Иако стварамо Природу, она постоји као да је нисмо конструисали.
2. Иако не стварамо Друштво, оно постоји као да смо га конструисали.
3. Природа и Друштво морају остати апсолутно раздвојени: рад пурификације мора се апсолутно разликовати од рада медијације.

Оно што употпуњује модерни уговор је избацивање Бога, из природе и из друштва подједнако, и његово помјерање у интимну сферу појединца. У интимности, он је остао на неки начин дјелатан за човјека, али апсолутно немоћан пред развојем друштва, науке и технике, иманентан и трансцендентан у исто вријеме. Ако је шема модерности заиста каквом је Латур представља, онда она нема толико везе са појмовима секуларизације, механизације, хуманизације, већ своју оригиналност и снагу црпи искључиво из овог троструког модела варијације између трансценденције и иманенције природе, друштва и Бога. Послије описа уговора, односно скупности ентитета какве омогућава парадокс, долази опис мишљења које функционише по правилима датих мрежа, у којем се тек види супериорност модерног става. Критички став модернитета само показује у пракси оно што се види у уговорној теорији: рад на основу дуалног принципа, све се догађа у средини, путем медијације, транслагације и мрежа, али том простору се не оставља могућност да се изрази, он постаје *несвјесно модерности*. Никада се рад пурификације и медијације није посматрао заједно, иако је заједно једино могућ. То је један од разлога зашто смо мислили да смо модерни, а уистину никад нисмо ни били, каже Латур. Граница свијести модерности откривена је из саме себе, спонтаним изласком из уговора.

Како долазимо до свијести о кризи уговора? Како су одједном умјесто чистих сазнајних форми/концепата, присутне мреже сазнања? Уговор је колабирао под властитом тежином, каже Латур. Двије уговорне гаранције модерности – универзалност закона у стварима и неотуђива права субјеката не могу се препознати нити у једном екстрему уговора. Уговорни оквир је нарушен умножавањем, спонтано. Феномени као што су озонске рупе, глобално затопљавање и крчење шума немају јасно дефинисано мјесто унутар било којег концепта. У ком смислу треба да се схвати крах модерне? Да ли он нужно мора бити постмодернистички или антимодернистички? Какве су посљедице кризе уговора по филозофију, и како уопште посматрати историју филозофије која је тако јако везана за

монументалистички појам модерности? Да би дао алтернативно рјешење, Латур се служи концептом *квазиобјекат/квазисубјект* кога преузима од филозофа Мишела Сера. Квазиобјекти су сви објекти који нису хомогено концептуализовани, одређени искључиво једним концептом, практично сви објекти у процесу медијације, док су квазисубјекти сви стварни учесници у истом. Оваква поставка је потребна да би расвијетлила већ поменуто устаљено тумачење о конституцији нове субјект/објект релације која по тој претпоставци стоји у основи модерне.

Све ово Латур наводи због циља за прерасподјелом моћи коју научни дискурс производи у друштву. Његова аргументација почива на *теорији учесник мрежа* или *actor-network theory* (скраћено АТМ), која говори да друштвене силе не постоје по себи и да се не могу саме користити за објашњавање друштвених феномена. Фундаментални циљ теорије је да покуша да прати све актере који учествују у праксама стварања друштвеног и природног свијета са нагласком на нељудско, које такође може да редефинише друштвене односе и утиче на развој политичке и научне праксе. Може се описати и као материјална семиотика, јер у свему покушава да пронађе везе које су у исто вријеме материјалне (међу стварима) и семиотичке (међу концептима). У ширем смислу, теорија је конструктивистичка јер одбија да посматра ствари и процесе на есенцијалистички начин. Ипак, она првенствено служи као стратегија у циљу дефинисања и проширења поља науке, а не као пуки релативизујући конструктивизам.

Након примјене теорије на праксе модернитета, добија се једна симетрична антрополошка матрица, која би могла да двојачост пракси прати у исто вријеме, и омогући потпуну демократичност сазнајности, спријечи даљи терор који човјечанство трпи од дихотомије модерни/немодерни, те да коначно оствари, по Латуру, главни принцип просвјетитељства, усклађеност разума и научности са јавним као таквим. Студију закључује са добродошлицом у „*Парламент ствари*“.